

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет біології, географії та екології
Кафедра географії та екології

РОЗРОБКА ТА ВПРОВАДЖЕННЯ
КРАЄЗНАВЧОГО ГУРТКА ЯК ЗАСОБУ
ФОРМУВАННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ
КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ
ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: здобувачка 4 курсу 05-414 групи
Спеціальності 014 Середня освіта,
Спеціалізації 014.07 Географія
Освітньо-професійної програми
Середня освіта (Географія)
Дашкова Тамара Іванівна

Керівник к.геогр.н., доцентка П'яткова.А.В.
Рецензент вчитель географії І категорії,
заступник директора з НВР, Одеський
економічний ліцей, Роскос Н. О.

Зміст

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1	6
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ	6
1.1. Поняття географічних компетентностей	6
1.2. Інноваційні підходи до навчання географії через краєзнавство	15
1.3. Методика організації краєзнавчого гуртка для формування географічних компетентностей	19
РОЗДІЛ 2	23
ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА: РОЗРОБКА КРАЄЗНАВЧОГО ГУРТКА.....	23
2.1. Форми роботи у краєзнавчому гуртку.....	23
2.2. Проєкт краєзнавчого гуртка.....	25
2.3. Розробка практичної частини гуртка.....	31
ВИСНОВКИ	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:.....	38

ВСТУП

Сучасна освіта вимагає від учнів не лише засвоєння теоретичних знань, а й розвитку здатності застосовувати їх у реальному житті, що робить питання формування компетентностей, зокрема географічних, надзвичайно важливими. Географічні компетентності включають вміння аналізувати природні та соціальні процеси, орієнтуватися в картографічній інформації та оцінювати вплив людини на навколишнє середовище. В умовах глобальних викликів, таких як зміна клімату, розподіл природних ресурсів і міграція, географічні знання стають необхідними для того, щоб розуміти не тільки локальні, а й світові процеси.

Одним із дієвих засобів активізації навчання та виховання інтересу до географії є краєзнавство. Це не лише збагачує учнів практичними знаннями про їхній рідний край, але й формує здатність бачити зв'язки між географічними, соціальними та економічними процесами, які безпосередньо впливають на їхнє життя. Вивчення рідного краю через географічну призму дозволяє учням сформувати глибоке розуміння навколишнього світу, що є важливим для розвитку критичного мислення і пізнавальної активності.

Актуальність організації позакласної роботи, зокрема гуртків, у розвитку компетентностей учнів в тому, що заняття з краєзнавства дають можливість поглибити свої, розвинути практичні навички та здобути досвід, який важко отримати під час звичайних уроків. Це стає основою для формування всебічно розвиненої особистості, готової до подолання глобальних викликів сучасного світу.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка методичних засад впровадження краєзнавчого гуртка, спрямованого на формування географічних компетентностей учнів основної школи.

Для досягнення поставленої мети в рамках дослідження будуть виконані такі завдання:

1. Аналіз науково-методичної літератури з проблеми використання краєзнавства в процесі формування географічних компетентностей учнів.
2. Визначення дидактичних можливостей позакласної діяльності, зокрема краєзнавчого гуртка, та її ролі у розвитку пізнавальної активності школярів.
3. Розробка програми та змісту занять краєзнавчого гуртка для учнів основної школи.
4. Розробка прикладів занять з краєзнавчого гуртка.

Об'єктом дослідження є процес формування географічних компетентностей учнів основної школи.

Предметом дослідження є методичні особливості організації та впровадження краєзнавчого гуртка як засобу формування географічних компетентностей.

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що впровадження краєзнавчого гуртка з чітко розробленою навчально-методичною програмою може сприяти покращенню формування географічних компетентностей учнів основної школи та підвищенню їхнього інтересу до географічних дисциплін.

У дослідженні використовуються як теоретичні, так і емпіричні методи. До теоретичних методів відносяться аналіз наукової літератури, що дозволяє глибше зрозуміти існуючі підходи до викладання краєзнавства та розвитку географічних компетентностей учнів. Порівняльний аналіз використовується для вивчення різних підходів до краєзнавства в освітньому процесі в різних регіонах, що дає змогу оцінити ефективність окремих методів. Історико-педагогічний метод застосовується для аналізу етапів розвитку краєзнавства в українській освіті, що сприяє розумінню основних тенденцій у його впровадженні.

Практичні методи дослідження включають розробку проєкту краєзнавчого гуртка та визначення відповідних форм роботи, що сприятимуть формуванню географічних компетентностей учнів основної школи. У додатку до роботи розроблений зміст екскурсії, який можна використовувати в загальноосвітніх школах м. Львова.

Теоретична значимість дипломної роботи полягає в уточненні поняття краєзнавчої освіти як складової географічного навчання та формуванні географічних компетентностей учнів через позакласну роботу. У роботі розкриваються основні теоретичні засади краєзнавства як методу навчання, його роль у розвитку пізнавальних і соціальних компетентностей учнів, а також значення краєзнавчих гуртків як ефективного засобу формування громадянської відповідальності та патріотизму. Крім того, дипломна робота сприяє розширенню уявлення про краєзнавство як методологічну основу для вивчення історії, природи та культури рідного краю, що є важливим для подальших досліджень у галузі педагогіки та географії.

Практична значимість дипломної роботи полягає у розробці та впровадженні ефективних методів організації краєзнавчої роботи з учнями через позакласну діяльність, зокрема через краєзнавчий гурток. Робота включає створення практичних рекомендацій для вчителів географії та краєзнавства щодо використання інноваційних методів у позакласній роботі. Практичне значення також полягає в розробці навчальних матеріалів, таких як програми, заняття та завдання для гуртків, що сприяють розвитку в учнів географічних, екологічних, історичних і культурних компетентностей. Ці результати можуть бути використані в навчальному процесі як в окремих школах, так і на більш широкому рівні, зокрема в рамках загальноосвітніх програм та курсів краєзнавства.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

1.1. Поняття географічних компетентностей

У словнику іншомовних слів, укладеному С. Морозовим та Л. Шкарапутою, термін «компетентність» походить від латинського слова *competens* (*competentis*), що в перекладі означає «належний» або «відповідний». Компетентність у даному контексті позначає поінформованість, обізнаність, авторитетність [15].

О. Овчарук у своїй роботі «Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти: Стратегія реформування освіти в Україні» акцентує на важливості компетентностей у сучасній освіті. Вона підкреслює, що компетентність є інтегрованим результатом навчальної діяльності учнів, що включає не лише знання, але й уміння, досвід, цінності та ставлення, які учень здатний реалізувати в практичній діяльності. Сучасна освіта повинна бути спрямована на формування у молоді таких якостей, як здатність самостійно вчитися, критично мислити, ефективно використовувати сучасні технології, оволодівати іноземними мовами, а також прагнути до самопізнання і самореалізації в різних сферах діяльності. О. Овчарук зазначає, що компетентності є важливими індикаторами готовності учнів до життя, їх здатності до подальшого розвитку і активної участі в суспільному житті [19, с.13].

Державний стандарт базової і повної середньої освіти визначає компетентність як інтегровану здатність учня, що формується в процесі навчання і поєднує знання, уміння, досвід, цінності та ставлення, які реалізуються на практиці. Важливо відзначити, що терміни «компетентність» і «компетенція» схожі, але мають суттєві відмінності. Компетенція є суспільно визнаним рівнем знань, умінь і навичок у певній

сфері діяльності, в той час як компетентність є більш широким поняттям, що об'єднує всі ці елементи в комплексі [7].

Основні характеристики компетентності включають ефективне використання здібностей для виконання навчальних завдань, володіння знаннями і досвідом для самостійної пізнавальної діяльності, розвинену співпрацю з іншими учнями, інтеграцію знань, умінь та установок для виконання завдань в освітньому середовищі, а також здатність до гнучкої адаптації та саморегуляції в змінних умовах.

Важливим аспектом є термін «ключові компетентності», який позначає спеціально організований комплекс характеристик особистості, що дозволяє їй ефективно діяти в різних сферах життєдіяльності. Ці компетентності є основою для визначення вимог до навчального процесу в рамках загальногалузевого змісту освітніх стандартів.

Педагогічна компетентність учителя є інтегрованою характеристикою, яка охоплює знання, вміння та навички, що відображаються у кваліфікаційних вимогах, а також особистісні якості та орієнтацію на розвиток власної культури, поглиблення професійного досвіду та реалізацію інноваційних підходів у педагогічній діяльності [25, с.27].

Згідно з Державним стандартом освіти, існує перелік ключових компетентностей, серед яких: уміння вчитися, спілкування державною, рідною та іноземними мовами, математична та базові компетентності в галузі природознавства і техніки, інформаційно-комунікаційна компетентність, соціальна, громадянська, загальнокультурна, підприємницька та здоров'язбережувальна компетентність. Ці компетентності є основними складовими частинами сучасної освітньої програми, що формує комплексний підхід до розвитку учнів [5].

Ці компетентності складають основу для розвитку учнів у контексті сучасної освіти та є необхідними для їх повноцінної інтеграції у суспільство та професійну діяльність.

Окрім ключових компетентностей, що охоплюють загальні освітні вимоги, важливим є поняття предметних або галузевих компетентностей, які зосереджені на вивченні конкретних освітніх предметів або галузей знань. Ці компетентності формуються через використання таких ключових понять, як «уміє і застосовує», «знає і розуміє» та подібні. Серед предметних компетентностей можна виділити: комунікативну, літературну, мистецьку, міжпредметну естетичну, природничо-наукову, математичну, проєктно-технологічну, інформаційно-комунікаційну, суспільствознавчу, історичну, а також здоров'язбережувальну компетентність [5].

Ці компетентності відіграють важливу роль у формуванні специфічних знань і вмінь, які необхідні для вивчення конкретних дисциплін і галузей. Вони сприяють розвитку загальної культури особистості та дозволяють забезпечити поглиблене розуміння кожної з предметних сфер.

У контексті географії, як складової галузі природознавства, основним завданням є формування в учнів природничо-наукової компетентності, яка є основою для загальної освіченості учнів. Вивчення географії не тільки сприяє розвитку предметних компетентностей, але й має важливе значення для формування загальної культури особистості, стимулюючи творчий потенціал учнів.

Географічна складова освітнього процесу створює умови для формування цілісного уявлення учнів про природу і місце людини у цьому світі. Це дозволяє підготувати учнів до вивчення інших природничих дисциплін і сприяє розвитку ціннісних орієнтацій, а також здатності до адаптивної поведінки у природному середовищі, що має значення у різних аспектах їхнього життя.

Географічний компонент навчального процесу орієнтований на вивчення природної та соціальної складових географічної оболонки Землі, що дозволяє формувати комплексні, просторово орієнтовані

знання. Важливими методологічними підходами є краєзнавчий, регіональний і планетарний, що допомагають учням усвідомити цілісність географічного образу своєї країни. Це забезпечує глибше розуміння того, як функціонує світ, і яке місце в глобальній картині займає їхня країна [14].

Не менш важливим є екологічний компонент навчання, який спрямований на формування екологічної свідомості учнів. Важливою частиною цього є навчання принципам екологічно-безпечної поведінки, що необхідно для збереження планети та її ресурсів.

С. Науменко у своїх дослідженнях зазначає, що географічна компетентність є однією з основних предметних компетентностей, яка формується на уроках географії. Ця компетентність включає здатність використовувати географічну інформацію та застосовувати знання у практичній діяльності та повсякденному житті, що дозволяє учням не лише отримати теоретичні знання, але й застосовувати їх для вирішення реальних проблем [18, с.153].

Л. Вішнікіна та О. Топузов, у своїй статті, розглядають географічну компетентність як цілісну систему, що включає як теоретичні знання, так і практичні навички, необхідні для реального застосування географічних знань у повсякденному житті [4, с.103]. Одним з основних компонентів цієї компетентності є знання про географічні явища та процеси, взаємозв'язок між природними і соціальними складовими географічної оболонки Землі. Це дає учням можливість зрозуміти, як елементи природного середовища взаємодіють між собою і як людська діяльність впливає на навколишнє середовище.

Не менш важливим є розвиток навичок, які передбачають здатність учнів застосовувати свої географічні знання в реальних ситуаціях. Це включає виконання практичних завдань, таких як аналіз карт, оцінка географічних ситуацій і інтерпретація географічних даних, що допомагає

учням навчитися оцінювати ситуації та знаходити оптимальні рішення для вирішення проблем, пов'язаних з географічними явищами.

Наступним компонентом є уміння. Уміння аналізувати географічну інформацію, використовувати різноманітні інструменти для картографії та аналізу даних є важливою складовою географічної компетентності. Це включає навички в роботі з картами, графіками, таблицями, а також здатність прогнозувати географічні зміни, які можуть вплинути на довкілля або соціально-економічні умови в різних регіонах.

Ще одним важливим аспектом є екологічна свідомість. Вона включає в себе знання про екологічні процеси та принципи сталого розвитку, а також розуміння відповідальності за охорону навколишнього середовища. Формування екологічної свідомості є особливо важливим, оскільки дозволяє учням усвідомлювати, як їхні дії можуть впливати на природу, і розвивати бажання брати участь у збереженні екологічного балансу.

Отже, географічна компетентність учнів є важливою складовою їхнього загального розвитку, яка включає як теоретичні знання, так і практичні навички та екологічну свідомість. Вона допомагає учням не лише розуміти зміни, що відбуваються в світі, але й брати активну участь у вирішенні глобальних проблем, сприяючи сталому розвитку та збереженню природи для майбутніх поколінь. Це дає їм можливість використовувати свої знання для практичної діяльності, яка має на меті збереження природного середовища та покращення якості життя в глобальному масштабі [16].

У структурі географічної компетентності виділяються кілька важливих компонентів, кожен з яких сприяє всебічному розвитку учнів та їхньому глибшому розумінню географії:

Змістовий компонент - це теоретичні та емпіричні географічні знання, які повинні бути сформовані в учнів. Цей компонент охоплює

основні факти, поняття, закономірності та принципи, що визначають географічні явища та процеси.

Операційний компонент - включає вміння та навички, сформовані в процесі вивчення географії. Це здатність використовувати знання для вирішення конкретних географічних задач, аналізу даних, роботи з картами та іншими географічними інструментами.

Прикладний компонент - відображає досвід застосування географічних вмінь, навичок та знань для вирішення теоретичних і прикладних життєво-значущих завдань. Цей компонент спрямований на вирішення проблем на продуктивному та творчому рівні, що є важливим для практичного застосування географічних знань.

Емоційно-ціннісний компонент - включає емоційно-ціннісні установки, ставлення до навколишнього середовища, а також погляди і переконання щодо людської діяльності у ньому. Формування правильного емоційного ставлення до природи, її збереження та охорони є важливою складовою частиною навчання географії.

Світоглядний компонент - полягає в науковому географічному баченні довкілля, яке ґрунтується на географічній картині світу. Це дозволяє учням формувати цілісне уявлення про природу Землі, її географічну оболонку та взаємозв'язки між людиною і навколишнім світом [3, с.104].

Під час уроку географії вчитель формує в учнів не лише знання, але й ключові компетентності в галузі природничих наук, техніки та технологій, а також розвиває вже набуті вміння. Зокрема, особливу увагу приділяється екологічній компетентності, що включає знання принципів сталого розвитку і екологічно безпечної поведінки.

Пріоритетною метою вивчення географії в основній школі є формування географічної картини світу. Це дозволяє учням не лише розуміти фізико-географічні процеси, але й усвідомлювати соціальні, економічні, політичні та екологічні зв'язки на глобальному рівні.

Вивчення географії сприяє розвитку просторового уявлення про земну поверхню, умінь орієнтуватися в різних аспектах суспільного життя та розумінню подій, що відбуваються як в державі, так і в світі.

У своїй статті «Формування в учнів екологічної компетентності на уроках географії» Т. Назаренко підкреслює, що вивчення географії через призму навколишнього середовища є важливим для реалізації екологічних знань серед населення. Екологічна освіта (англомовний термін *environmental education*) охоплює широкий спектр аспектів, зокрема культурні, етнічні та психологічні зв'язки людини з природою. Екологопедагогіка, що є частиною гуманістичної педагогіки, орієнтована на розробку програм, які сприяють зміні екологічної свідомості та поведінки людини на користь охорони довкілля [17].

Л. Вішнікіна та І. Діброва у статті «Компетентнісно-орієнтовані завдання з географії» пропонують спосіб формування географічної компетентності в учнів через використання компетентнісно-орієнтованих завдань. Ці завдання націлені на виконання стандартних і нестандартних задач, де обов'язково застосовуються географічні знання та вміння, а також науково-ціннісні установки, набуті раніше [3, с.103].

Завдання, орієнтовані на компетентнісне навчання, відрізняються від традиційних завдань кількома важливими характеристиками:

1. Мотивованість виконання. Для таких завдань обов'язковою умовою є чітка мотивація учнів до виконання завдання, зокрема підкреслення значущості результату, який необхідно досягти. Це допомагає учням усвідомити важливість того, що вони роблять, та зосередитися на кінцевому результаті.

2. Ситуаційний підхід. Умова завдання має бути сформульована як ситуація або проблема, яку потрібно вирішити, де застосування географічних знань є необхідним для досягнення результату. Однак, ці знання не подаються в тексті завдання явно, що змушує учнів самостійно

визначати, які саме знання вони повинні застосувати для вирішення проблеми.

3. Різноманіття форми подачі географічної інформації. Географічна інформація може бути представлена різними способами, такими як текст, малюнки, таблиці, схеми, діаграми, карти тощо. Це дає можливість учням працювати з різними джерелами інформації, розвиваючи їхні аналітичні та комунікативні навички.

4. Протиріччя та зайві дані. Завдання можуть містити зайві відомості або суперечливу інформацію, що вимагає від учнів ретельного аналізу та вибору важливих даних для вирішення завдання. Це дозволяє розвивати критичне мислення і вміння орієнтуватися в інформаційному просторі.

5. Вказівка на сферу застосування результатів. В умовах завдання часто міститься вказівка, прямо чи приховано, на те, де і як можна використати отримані результати. Це допомагає учням усвідомити практичну цінність своїх знань і вмінь.

Застосування таких завдань у процесі навчання географії дозволяє досягти кількох дидактичних цілей одночасно. По-перше, це дає можливість оцінити рівень сформованості та розвитку предметної географічної компетентності учнів. По-друге, завдання сприяють розвитку здатності учнів самостійно здобувати знання та обирати відповідні методи для виконання завдань. По-третє, вони сприяють формуванню інтересу до географії, а також досвіду творчої діяльності в процесі її вивчення [3, с.103].

Щодо особливостей формування ключових компетентностей у процесі навчання географії, Л. Вішнікіна та О. Топузов наголошують, що вони ґрунтуються на концептуальних засадах шкільної географічної освіти. Зокрема, важливими є основні види діяльності учнів, необхідні для формування їхнього географічно орієнтованого світогляду, оволодіння соціальним досвідом і набуття вмінь, навичок та установок

для практичної діяльності в сучасному суспільстві. Рівень сформованості цих компетентностей визначається ступенем оволодіння учнями основними видами діяльності, що сприяє їхньому соціальному розвитку та підготовці до активної участі в громадському житті [3, с.103].

С. Юрченко зазначає, що сучасні навчальні підручники повинні стати для учнів орієнтиром у світі знань. Зміст підручників має бути побудований таким чином, щоб школярі отримували системні уявлення щодо ключових питань географії, вміли розрізняти географічні процеси та явища, а також розуміли взаємозв'язки між ними. Це дозволить їм не лише оцінювати зміни в своєму населеному пункті, а й в Україні та в світі загалом [24, с.33].

У сучасному світі, де людство стикається з дедалі більшою кількістю глобальних викликів, значення географічної компетентності зростає. Вміння розуміти ці виклики та шукати шляхи їх вирішення є важливим для підготовки учнів до активної участі у вирішенні глобальних проблем, таких як зміна клімату, збереження природних ресурсів, сталий розвиток та інші. Ці завдання допомагають учням розвивати навички, які будуть необхідні для їхнього майбутнього життя в глобалізованому світі.

Географічні знання є ключовими для розуміння багатьох соціальних і природних процесів, які впливають на суспільство, зокрема на явища, що стосуються міграції населення. Вивчення географії дозволяє визначити основні фактори, що спонукають людей до міграції, такі як природні умови, геополітичні конфлікти або екологічні кризи. Це знання не лише дає можливість прогнозувати найбільш вразливі регіони, але й сприяє розробці ефективних політик, спрямованих на вирішення міграційних проблем. Окрім цього, географічні дослідження дозволяють зрозуміти, як міграція впливає на демографічну структуру, економіку, культуру та політику різних країн і регіонів, а також допомагають планувати стратегії для покращення ситуації [20, с.28].

Крім того, географія важлива в контексті глобальних проблем, таких як бідність. Це явище має яскраво виражені географічні аспекти, включаючи регіональні та просторові виміри. Завдяки географічним знанням можна виявити основні причини виникнення бідності, аналізувати найбільш постраждалі регіони та знаходити чинники, що сприяють цьому явищу. Це дозволяє не лише виявити найбільш уразливі зони, але й розробити програми для зменшення бідності та покращення якості життя в цих регіонах.

Географічні дослідження також допомагають у вирішенні проблеми зміни клімату, яка є однією з найактуальніших у сучасному світі. Розуміння цих процесів є надзвичайно важливим для того, щоб своєчасно реагувати на глобальні зміни та розробляти стратегії для адаптації до нових умов.

Тому важливо, щоб уроки географії сприяли активному формуванню географічної компетентності учнів. Це дозволяє їм не тільки осмислювати отримані знання, але й застосовувати їх на практиці, а також розуміти глобальні проблеми, їх причини та вплив на різні регіони світу. Географічна компетентність стає основою для розвитку глобальної свідомості, необхідної не тільки для освічених громадян, але й для науковців, які займаються вивченням глобальних проблем. Вона відіграє важливу роль у прийнятті обґрунтованих рішень щодо розв'язання глобальних викликів і можливостей у сучасному світі.

1.2. Інноваційні підходи до навчання географії через краєзнавство

Згідно з новим Державним стандартом базової середньої освіти (2020), результатами навчання повинні стати особистісні, метапредметні та предметні досягнення кожного учня, які відображатимуться у певних навчальних якостях [5]. Це має на меті забезпечити всебічний розвиток

учнів, який включає як засвоєння теоретичних знань, так і набуття практичних навичок, що сприятимуть їхній соціалізації та громадянській активності.

Метою базової середньої освіти є розвиток природних здібностей, інтересів і обдарувань учнів, а також формування предметних і ключових компетентностей, необхідних для їхнього свідомого вибору життєвого шляху та самореалізації. Крім того, особлива увага приділяється вихованню відповідального ставлення до родини, суспільства, навколишнього середовища та національних цінностей українського народу. У цьому контексті важливо, щоб учні не тільки отримували знання, а й активно брали участь у суспільному житті, розвивали свідомість і патріотизм.

Особливу роль у формуванні ціннісних орієнтирів учнів в умовах нового стандарту відіграє краєзнавство. Освітня реформа в Україні, яка триває, стимулює науковців, педагогів і методистів до пошуку нових технологій і методик навчання. Особливо після агресії Росії проти України роль краєзнавства в освітньому процесі зросла, зокрема, в контексті формування патріотичних почуттів, національної ідентичності та цінностей української культури.

Модельна навчальна програма з географії для закладів загальної середньої освіти акцентує увагу на тому, що одним із головних завдань шкільного курсу географії є формування в учнів цілісного географічного образу планети Земля, починаючи з вивчення рідного краю та держави й закінчуючи пізнанням глобальних закономірностей і процесів [14]. Таким чином, географія відіграє важливу роль у навчанні учнів не тільки основам природничих наук, але й у вихованні національної свідомості та розвитку патріотичних почуттів через дослідження рідного краю.

Інноваційні підходи до навчання географії через краєзнавство є важливим і ефективним напрямком у сучасній освіті. Використання новітніх методів дозволяє не лише поглибити знання учнів з географії, а

й сприяє формуванню в них цілісного світогляду та розуміння глобальних проблем, через призму рідного краю. Одним із таких інноваційних підходів є проведення бінарних заходів, що передбачають інтеграцію кількох предметів в одному занятті. Такий підхід дозволяє створити зв'язок між різними дисциплінами, показати їх взаємозв'язок і застосування в реальному житті. В результаті цього учні можуть краще усвідомити, як знання з географії, історії, екології чи навіть економіки можуть взаємодіяти й допомагати вирішувати актуальні проблеми.

Наприклад, однією з форм інтеграції є дебати на екологічні теми, де учні, поділені на групи, обговорюють важливі питання, пов'язані з охороною природи та економічним розвитком. Вони можуть аргументувати свої думки за допомогою статистичних даних, наукових досліджень та власних спостережень. Тема таких дебатів може бути, наприклад, «Захист дикої природи проти розвитку економіки». Такий формат дозволяє учням не тільки глибше зануритися в проблему, а й розвивати вміння аргументувати свої погляди та застосовувати знання з географії.

Іншою цікавою формою роботи є географічні квести, які можна проводити як у класі, так і на відкритому повітрі. Учасники квесту виконують різноманітні завдання, знаходять відповіді на питання, досліджують географічні особливості різних регіонів, що дає їм можливість застосовувати теоретичні знання на практиці. В результаті таких заходів учні розвивають командну роботу, аналітичні здібності та інтерес до географічних досліджень [21, с.110].

Ще одним інноваційним підходом є рольова гра «Експедиція», де учні працюють у двох командах: одна група вивчає фізичну географію регіону, а інша - соціальні та культурні особливості цього ж регіону. Після виконання завдань команди обмінюються результатами та роблять спільні висновки, що дозволяє їм зрозуміти, як різні аспекти географії взаємодіють між собою [22, с.2].

Не менш цікавою є діяльність, яка включає моделювання географічних процесів. Це може бути, наприклад, дослідження процесів ерозії ґрунтів або вивчення впливу кліматичних змін. Учні працюють у командах, моделюючи ці процеси, представляючи свої дослідження, і обговорюють результати. Такий підхід допомагає не тільки зрозуміти механізми географічних процесів, але й розвивати вміння презентувати свою роботу та робити висновки на основі отриманих даних [12].

Для підтримки інтересу учнів до географії і інтерактивного навчання активно використовуються інтернет-ресурси. Наприклад, LearningApps - це веб-сервіс, який дозволяє створювати інтерактивні вправи для географії. Цей ресурс може використовуватися як на уроках, так і в позаурочний час, дозволяючи учням перевіряти свої знання та закріплювати їх у форматі гри. Ігрові вправи з географії можуть бути дуже ефективними для закріплення теоретичних знань, а також для розвитку пізнавальної активності учнів.

Інструментом, який використовується в навчанні, є веб-квести. Це онлайн-середовище, де учні виконують завдання, зібрані з різних веб-ресурсів. Веб-квести дають учням можливість самостійно знаходити необхідну інформацію, працювати в команді, а також публікувати результати у вигляді веб-сторінок чи сайтів. Веб-квести сприяють розвитку таких компетенцій, як пошук інформації, робота з ІТ, співпраця в команді та навички публічних виступів.

Таким чином, використання інноваційних методів і технологій у навчанні географії через краєзнавство сприяє значному підвищенню ефективності навчального процесу. Це дозволяє не лише розвивати предметні знання, але й сприяє формуванню критичного мислення, соціальної відповідальності та патріотичних почуттів учнів.

1.3. Методика організації краєзнавчого гуртка для формування географічних компетентностей

У сучасному освітньому процесі важливо не лише передавати учням знання з географії, але й навчити їх самостійно поповнювати ці знання, орієнтуватися у потоці наукової і політичної інформації, розуміти, як їхні бажання і вчинки співвідносяться з суспільними нормами та активно брати участь у великих державних перетвореннях. Краєзнавство, як методологічний прийом, стало загальноосвітнім принципом, що розвиває пізнавальну активність учнів, поглиблює їхні знання та навички і допомагає здійснити свідомий вибір професії та життєвого шляху.

Однією з найефективніших форм позакласної роботи з географії є краєзнавчий гурток. Це спеціально організована діяльність, яка об'єднує учнів різного віку, зацікавлених у вивченні географії та краєзнавства. Гурток стає центром позакласної роботи, де діти можуть розвивати самостійність, отримувати практичні навички та вдосконалювати свої здібності через активне дослідження рідного краю.

Основні цілі краєзнавчого гуртка полягають у наступному:

1. Вивчення природи рідного краю та історії. Це включає дослідження природи, історичних подій, видатних особистостей, культурних традицій та сучасного стану краю. Заняття сприяють розвитку знань учнів про навколишній світ і дозволяють краще усвідомити значення рідної землі.

2. Екологічне виховання та природоохоронна діяльність. У гуртку організовуються заходи, спрямовані на формування в учнів навичок природоохоронної діяльності та розвиток розуміння важливості збереження навколишнього середовища.

3. Практичне застосування географічних знань. Учні не тільки отримують теоретичні знання, а й навчаються застосовувати їх на

практиці, користуючись різними джерелами географічної інформації та методами дослідження.

4. Розвиток творчих здібностей. Заняття гуртка включають творчі елементи, де учні можуть аналізувати зібрані матеріали, проводити дослідження, створювати власні проєкти і презентувати їх.

5. Вивчення господарської діяльності рідного краю. Гурток займається дослідженням місцевої економіки, аналізом промисловості, сільського господарства, транспорту та перспектив розвитку цих галузей.

Заняття в гуртку дають учням можливість безпосередньо познайомитися з умовами реального життя, стати частиною суспільно корисної праці, а також сформувати почуття відповідальності та приналежності до рідної землі. Під час таких занять учні розвивають рису громадянина, вчаться працювати в команді, аналізувати проблеми та шукати шляхи їх вирішення.

Для початку роботи краєзнавчого гуртка варто обрати таке заняття, яке приверне увагу учнів. Це можуть бути екскурсії, краєзнавчі походи або вечори, що стануть чудовою можливістю для активізації учнів і залучення їх до подальшої роботи в гуртку. Така організація дозволяє виявити найбільш активних учнів, які проявляють ініціативу, і створити ядро гуртка з цих учнів, на яких можна будувати подальшу роботу.

Краєзнавчий гурток є важливою частиною позакласної роботи з географії, яка дозволяє педагогу організувати навчання цілеспрямовано, поєднуючи групові та індивідуальні форми роботи. Керівник гуртка має вміти комбінувати теоретичні і практичні заняття, використовуючи різноманітні методи та прийоми, що дозволяють залучити учнів до активної пізнавальної діяльності. Від того, наскільки керівник поінформований про індивідуальні особливості, інтереси та рівень успішності учнів, залежить ефективність роботи гуртка, адже це дає змогу створити оптимальні умови для розвитку творчих здібностей учнів і їхнього глибшого розуміння предмета.

Використання різних методів дослідницької діяльності є ключовим аспектом роботи краєзнавчого гуртка. Серед них можна виділити такі методи, як літературний, метод польових спостережень, візуальний, картографічний, статистичний, анкетування, фотографування та кінозйомка. Ці методи дозволяють учням не тільки отримувати нові знання, а й розвивати вміння застосовувати їх на практиці.

Вибір форм роботи гуртка також має велике значення для ефективного навчання. Відомо, що учителі, які володіють лише базовими знаннями про рідний край, використовують здебільшого стаціонарні форми роботи, такі як краєзнавчі олімпіади, конференції, конкурси, вікторини та інші заходи, що проводяться в межах школи. Однак для більш глибокого пізнання рідного краю та розвитку інтересу до географії варто також організовувати практичні форми роботи.

Прогулянки – це найпростіша форма краєзнавчої роботи, яка не потребує великих затрат. Вони можуть бути організовані в місцевих парках, лісах, на річках чи горах. Прогулянки дозволяють учням побачити природу свого краю, що стимулює інтерес до вивчення її особливостей.

Екскурсії – більш складна форма роботи, яка передбачає закріплення знань, здобутих на заняттях гуртка. Під час екскурсії учні мають можливість спостерігати і вивчати природні явища та процеси безпосередньо на місцевості, що робить навчання більш наочним і практичним [25].

Експедиції – найбільш складна форма краєзнавчої роботи, що вимагає проведення наукових досліджень. Під час експедицій учні вивчають різні природні та соціальні процеси, застосовують теоретичні знання на практиці. Це дозволяє учням не лише поглибити свої знання, а й набути навичок дослідницької роботи [23].

Програма краєзнавчого гуртка повинна бути спрямована на комплексне вивчення рідного краю, охоплюючи різні аспекти його природи, населення та господарства. Важливою особливістю програми є

організація як індивідуальної, так і колективної діяльності учнів, що дає можливість застосовувати знання з географії, історії, культури рідного краю з різних джерел, а також розвивати навички самостійного дослідження та творчої обробки інформації.

Краєзнавча робота має величезне значення для розвитку творчих інтересів учнів. Вона допомагає розширити світогляд, сформувати активну громадянську позицію та спонукати до здорового способу життя. З самого початку діяльності краєзнавчого гуртка його учасники починають збирати матеріали про історію, традиції та культуру рідного краю, що стає основою для подальших досліджень та проєктів. Це дозволяє учням не лише краще пізнати свою батьківщину, а й відчувати свою причетність до її майбутнього.

Необхідність вивчення рідного краю зумовлена значними можливостями, які краєзнавчий гурток відкриває для успішної адаптації та творчої самореалізації молодого покоління в межах своєї місцевості. Краєзнавчий гурток виступає як організаційна структура позакласних занять, які сприяють всебічному вивченню рідного краю. Заняття в рамках гуртка дозволяють учням глибше осмислити роль кожного громадянина України в збереженні та розвитку національної спадщини. Зокрема, це включає піклування про охорону пам'яток історії та культури, що є невід'ємною частиною національної ідентичності та важливим аспектом соціальної відповідальності.

Інтеграція краєзнавства в освітній процес не лише сприяє формуванню у школярів активної громадянської позиції, а й сприяє розвитку їх творчих здібностей через науково-дослідницьку діяльність, дозволяючи учням здійснювати самостійні дослідження і брати участь у збереженні культурної спадщини рідного краю.

РОЗДІЛ 2.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА: РОЗРОБКА КРАЄЗНАВЧОГО ГУРТКА

2.1. Форми роботи у краєзнавчому гуртку

Краєзнавчий гурток є важливим елементом позакласної роботи з географії, що сприяє глибокому вивченню рідного краю і формуванню різноманітних компетентностей у школярів. Для того, щоб робота гуртка була ефективною та цікавою, педагог має використовувати різноманітні методи і форми навчання, кожна з яких сприяє розвитку певних навичок і вмінь у учнів [4].

Однією з найпоширеніших форм роботи в краєзнавчому гуртку є екскурсії. Вони дають учням можливість безпосередньо побачити та вивчити об'єкти природи, історії та культури рідного краю. Екскурсії дозволяють закріпити теоретичні знання, отримані під час занять, і застосувати їх на практиці, а також розвивають спостережливість, критичне мислення та здатність працювати з інформацією з різних джерел. Під час екскурсії учні не тільки отримують нові знання, але й вчаться працювати в групах, що сприяє розвитку їхніх комунікативних навичок.

Іншою важливою формою роботи є дискусії. Під час таких заходів учні мають змогу обговорювати актуальні питання, пов'язані з географічними та краєзнавчими аспектами, що дозволяє їм глибше зрозуміти складні проблеми. Дискусії сприяють розвитку критичного мислення, а також вміння аргументувати свою позицію, слухати і поважати думку інших. Це важлива складова розвитку комунікативної компетентності, адже учні вчаться виражати свої думки логічно та чітко.

Вікторини є ще однією цікавою формою роботи, що активно використовуються в краєзнавчому гуртку. Вони дають можливість учням не лише перевірити свої знання, а й закріпити їх у ігровій формі. Вікторини зазвичай включають питання, що стосуються різноманітних аспектів краєзнавства, таких як географія, історія та культура рідного

краю. Така форма роботи мотивує учнів до навчання і сприяє розвитку швидкості мислення, розширенню кругозору і здатності працювати в умовах змагання.

Особливу увагу варто звернути на проєктну діяльність. В рамках проєктної роботи учні виконують дослідницькі чи творчі завдання, пов'язані з вивченням рідного краю. Це може бути, наприклад, дослідження історичних подій або вивчення екологічних проблем місцевості. Проєктна діяльність допомагає учням не лише поглибити свої знання, але й розвиває навички самостійного пошуку та аналізу інформації, а також вміння презентувати свої результати. Важливо, що проєктна діяльність сприяє розвитку дослідницької компетентності учнів, даючи їм можливість вивчати реальні проблеми і пропонувати можливі шляхи їх вирішення.

Рольові ігри також займають важливе місце в роботі краєзнавчого гуртка. В цих іграх учні виконують певні соціальні ролі, що дає їм змогу краще зрозуміти різні точки зору на проблему. Наприклад, учні можуть виступати в ролі дипломатів, розв'язуючи геополітичні конфлікти чи обговорюючи питання зміни клімату. Така форма роботи сприяє розвитку емпатії, співпраці, а також навичок прийняття рішень у складних ситуаціях.

Також у краєзнавчому гуртку важливо використовувати творчі звіти та презентації, де учні можуть наочно продемонструвати результати своїх досліджень. Підготовка таких робіт сприяє розвитку вміння систематизувати отриману інформацію, формувати чітку аргументацію та публічно виступати перед аудиторією. Це також важлива частина формування ІТ-компетентностей, оскільки учні використовують різноманітні цифрові інструменти для створення презентацій та звітів.

Загалом, використання різноманітних форм роботи в краєзнавчому гуртку дозволяє учням розвивати географічні компетентності, а також набувати навичок, що сприяють їхньому всебічному розвитку:

критичного мислення, комунікації, дослідницької діяльності та публічних виступів. Ці форми навчання є важливими не тільки для засвоєння теоретичних знань, але й для їх практичного застосування в реальному житті.

2.2. Проєкт краєзнавчого гуртка

Краєзнавчий гурток є важливою частиною позакласної роботи з географії, що сприяє глибшому пізнанню рідного краю. Проєкт цього гуртка для 5 класу має на меті формування базових знань учнів про навколишнє середовище, історію, культуру та географію рідного краю. Перші заняття будуть зосереджені на знайомстві з основами краєзнавства та розвитку інтересу до вивчення рідного краю.

Зміст і структура занять

Вступне заняття присвячене знайомству учнів з цілями та завданнями краєзнавчого гуртка. Учні отримають уявлення про значення краєзнавства, його роль у розвитку національної свідомості та любові до рідного краю. Це заняття стане основою для подальшого вивчення географії та історії.

Історія розвитку краєзнавства є наступною темою, де учні ознайомляться з ключовими етапами формування цієї науки в Україні, а також із її значенням для суспільства. Важливим є розуміння того, як краєзнавчі дослідження впливають на збереження культурної та природної спадщини.

Один із важливих аспектів гуртка - розвиток екологічної свідомості. Для цього вивчатиметься екологічна ситуація рідного краю, аналіз основних екологічних проблем та роль кожного учня в їх вирішенні. Крім того, під час практичних занять учні вивчатимуть географічні та екологічні особливості регіону, зокрема рельєф, клімат і водні ресурси.

Також, гурток передбачає ознайомлення з місцевими історико-культурними пам'ятками. Учні дізнаються про типи пам'яток: історичні,

археологічні, мистецькі та інші. Важливою частиною роботи буде навчання практичному застосуванню знань - організація екскурсій, під час яких учні зможуть наочно побачити історичні та культурні об'єкти, вивчені на заняттях.

Робота з картографією та вивчення історії географічних відкриттів також стане частиною гуртка. Учні навчатимуться працювати з картами, з'ясовувати географічні особливості рідного краю, визначати на карті історичні маршрути, важливі для розвитку регіону.

Інноваційними методами будуть використані проєкти, що дозволяють школярам створювати власні дослідження. Наприклад, учні можуть працювати над проєктами, пов'язаними з вивченням природних ресурсів краю або збереженням місцевих пам'яток.

Важливою частиною роботи стане розгляд методів збору краєзнавчої інформації. Учні будуть навчатися працювати з архівами, бібліографічними джерелами та статистичними даними, що дозволить їм на практиці застосувати отримані теоретичні знання.

Програма також включає заняття, які сприяють розвитку навичок спостереження за погодними умовами, вивчення основ метеорології та створення метеорологічних щоденників. Це дозволить учням не лише збагатити свої знання з природничих наук, а й розвинути навички дослідницької роботи.

Проєкт краєзнавчого гуртка для 5 класу охоплює різні аспекти вивчення рідного краю, починаючи від географії та природи, і закінчуючи історією, культурою та екологією. Використання як традиційних методів, так і інноваційних форм роботи (екскурсії, проєкти, дослідження) дозволить учням не лише отримати теоретичні знання, а й набути практичних навичок у дослідженні свого рідного краю.

Таблиця 2.1. Планування краєзнавчого гуртка для 5 класу

Тема розділу програми	Усього годин
-----------------------	--------------

Вступ. Джерела краєзнавчої інформації. Історія заселення нашого краю. Географічне положення.	2
Організація спостережень за природою. Практичне заняття. Ведення календаря погоди.	2
План і карта. Орієнтування на місцевості. Практичне заняття. Складання плану місцевості.	2
Краєвиди рідного краю. Форми поверхні. Практичне заняття. Пішохідна екскурсія-ознайомлення з формами рельєфу своєї місцевості.	2
Гірські породи та мінерали. Робота зі шкільною колекцією. Практичне заняття. Пристрої і прилади. Щоденник спостережень.	3
Геологія і рельєф нашої місцевості. Геологічний час.	2
Проект «Екологія нашої місцевості» Повітря та його склад. Значення повітря. Показники стану повітря. Практичне заняття. Фенологічні спостереження.	4
Вода та її властивості. Води рідного краю. Охорона вод. Практичне заняття. Екскурсія на річку, ставок.	2
Грунт та його родючість. Значення ґрунтів для землеробства. Утворення ярів. Практичне заняття.	2
Рослинний та тваринний світ нашого краю. Лікарські рослини. Рослини і тварини нашого краю, занесені до Червоної книги. Практичне заняття.	3
Презентація проекту. Охорона природи.	1
Історія заселення області. Походження назви свого населеного пункту. Практичне заняття.	2
Населення своєї області. Густота населення. Кількість населення. Практичне заняття.	2
Особливості мови, побуту, звичаїв та традицій, одягу, домашніх промислів і ремесел.	1
Фольклор: пісні, прислів'я, приказки, повір'я, загадки, легенди краю.	1
Твій родовід і його географія./ дослідження	1
Господарська діяльність людини. Історія розвитку господарства свого краю.	2

Сільськогосподарська діяльність. Практичне заняття. Екскурсія.	
Подорож пам'ятними місцями свого краю. Відвідування музеїв рідного краю. Екскурсія.	2

Краєзнавчий гурток для учнів середніх класів є потужним інструментом для формування в учнів глибокого розуміння рідного краю, його природи, історії, культури та економіки. Програма гуртка орієнтована на всебічний розвиток учнів, включаючи пізнавальну діяльність, дослідження та практичні роботи, що дозволяють школярам не лише отримати теоретичні знання, а й застосувати їх у реальних умовах.

Важливим аспектом цієї програми є розвиток у учнів навичок дослідницької діяльності, самостійної роботи з інформацією та аналізу природних і культурних об'єктів. Краєзнавчий гурток має на меті виховання патріотичних почуттів через вивчення місцевих пам'яток історії та культури, а також через усвідомлення важливості охорони природи та природних ресурсів рідного краю.

Програма для 6-9 класів включає як теоретичні заняття, так і практичні дослідження. Учні матимуть можливість не лише працювати з літературними та картографічними джерелами, а й здійснювати польові дослідження, брати участь у екскурсіях, проводити фенологічні, географічні та екологічні дослідження. Заняття гуртка сприяють формуванню ключових компетентностей учнів, таких як навички збору та аналізу даних, використання наукових методів, а також розвитку креативності та вміння працювати в команді.

Кожен рік роботи гуртка передбачає вивчення нових аспектів краєзнавства, включаючи дослідження природних ресурсів, флори і фауни, історії та культури рідного краю, а також глибоке занурення в економічні, соціальні та екологічні питання розвитку регіону. Важливе значення мають комплексні дослідження, що здійснюються під час походів та екскурсій, під час яких учні можуть застосовувати отримані

знання на практиці, розвиваючи навички аналізу та вирішення реальних проблем. Завершальними етапами навчання стануть підсумкові заняття, де учні продемонструють свої досягнення через участь у конференціях та підготовку проєктів, що базуються на краєзнавчих дослідженнях.

Таким чином, краєзнавчий гурток є важливим елементом навчального процесу, який не тільки поглиблює знання учнів про рідний край, а й формує в них відповідальне ставлення до збереження природної і культурної спадщини, розвиває їхні наукові, дослідницькі та творчі здібності.

Таблиця 2.1. Планування краєзнавчого гуртка для 6-9 класу
(70 годин, 2 години на тиждень)

Назва теми	Всього годин	теорет.	практичні приміщ.	практичні місцев.
Вступне заняття. Географічне положення рідного краю. Загальна географічна характеристика рідного краю. Безпека життєдіяльності гуртківців.	1	1	-	-
Природа, як засіб естетичного виховання. Історія відкриттів./ Екскурсія	1	-	-	1
Край, у якому ми живемо. Далеке минуле, сучасне. Проєкт	1	-	-	1
Туризм, як засіб вивчення географії свого краю./ Економічна гра	2	-	-	2
Топографічна підготовка географо-краєзнавця./ Практична робота	2	-	2	-
Географічне положення своєї місцевості, області./ Практична робота	5	-	2	3
Поверховість. Корисні копалини. Геоморфологічні дослідження своєї місцевості, області./ експедиція	5	-	1	4
Корисні копалини своєї місцевості, області.	3	1	1	1
Геологічні дослідження.	3	1	2	-
Вплив внутрішніх та зовнішніх сил Землі.	3	3	-	-
Основні правила охорони природи.	2	-	-	2
Погода. Метеорологічні дослідження. Погода, її елементи.	2	1	-	1
Стихійні явища природи своєї місцевості, України.	2	1	-	1

Метеорологічні служби та прогнози погоди.	3	1	-	2
Водні багатства. Гідрологічні дослідження. Водні багатства краю.	3	-	-	3
Море, ріки, озера своєї місцевості, області. Підземні води.	3	-	-	3
Ґрунти. Дослідження ґрунту. Охорона поверхні ґрунту.	1	-	-	1
Поліпшення родючості ґрунтів своєї місцевості.	2	1	-	1
Відвали породи на поверхні Землі, ерозія ґрунту.	2	-	-	2
Рослинний та тваринний світ. Геоботанічні дослідження.	1	1	-	-
Рослинний світ своєї місцевості, області, його охорона.	1	-	-	1
Зоогеографічні дослідження.	2	2	-	-
Тваринний світ своєї місцевості, області, його охорона.	1	1	-	-
Фенологічні дослідження.	3	1	-	2
Червона книга України. Охорона природи України.	1	1	-	-
Населення, освіта, наука, культура. Населення області, його багатонаціональність.	1	1	-	-
Освіта, наука області, України.	1	1	-	-
Культура, традиційні фестивалі України.	1	1	-	-
Господарська діяльність. Економічні дослідження.	1	1	-	-
Господарська діяльність людини.	1	1	-	-
Комплексні дослідження під час походів.	4	-	-	4
Навчально-тематичні екскурсії. Підсумки роботи.	2	-	-	2
Виступи краєзнавців, участь у конференціях.	2	2	-	-
Підсумки вивчення програми.	1	1	-	-
Підсумки роботи за рік.	1	1	-	-

У таблицях 2.1 і 2.2 подано розробки планування краєзнавчого гуртка для 5-го та 6-9 класів. Ці планування є орієнтовними, особливо в таблиці 2.2, оскільки в залежності від конкретного класу, контингенту дітей та особливостей навчального процесу, вчитель може доповнювати або коригувати теми занять, враховуючи інтереси та рівень підготовки учнів. Таким чином, планування має бути гнучким і адаптованим до потреб учнів та конкретних умов навчання.

2.3. Розробка практичної частини гуртка

Практична частина гуртка краєзнавчого з географії є важливою складовою, яка дає можливість учням поглиблено вивчати рідний край, його природні особливості, культуру та історію через активні дослідницькі та практичні завдання. Ці завдання сприяють розвитку географічних навичок, таких як робота з картами, аналіз природних явищ, а також уміння застосовувати теоретичні знання на практиці. Ось кілька прикладів практичних робіт, які можуть бути включені в програму гуртка краєзнавчого з географії.

Одним з перших завдань може бути краєзнавчий проєкт «Мій рідний край». Метою цього проєкту є поглиблення знань учнів про природні, історичні та культурні особливості їхнього регіону. Для виконання цього завдання учні повинні провести дослідження, вивчаючи природні особливості своєї місцевості, такі як річки, озера, гори, ліси, а також флору і фауну. Крім того, вони збиратимуть інформацію про історичні пам'ятки та важливі події, що сталися на території їхнього регіону. Після цього учні оцінюють вплив екологічних проблем на природу краю та готують презентацію або візуальну карту, що відображатиме природні і культурні особливості їхнього рідного краю. Розглянемо приклад такої екскурсії, яка розроблена для учнів Львівського закладу освіти (Додаток).

Екскурсія. Тема: Простір дозвілля шевченківського району

Для проведення цього заняття клас було об'єднано в чотири групи по 6-7 осіб. Попередня робота, що стосується інтернет-ресурсів, для кожної з груп може включати такі завдання:

I група: «Парк «Кортумова гора»

Ознайомитись з інформацією на таких сайтах:

<https://www.lviv.travel/> — офіційний туристичний сайт Львова, де можна знайти статті про природні та історичні місця міста, включаючи Парк «Кортумова гора».

<https://history.lviv.ua/> — сайт, що містить історичні дані про парк та його заснування.

https://uk.wikipedia.org/wiki/Кортумова_гора — Вікіпедія надасть загальний огляд про парк, його значення для міста Львова.

Використати ці ресурси для збору матеріалів про історію парку, рослинний та тваринний світ, архітектурні пам'ятки в межах цього природного комплексу.

II група: «Янівський цвинтар»

Ознайомитись з такими інтернет-ресурсами:

<https://www.lvivcenter.org/> - на цьому ресурсі представлена велика кількість архівних та сучасних даних про історію Львова, зокрема Янівський цвинтар.

<https://www.lviv.travel/> - інформативний ресурс для туристів, включає історичну довідку про Янівський цвинтар

https://uk.wikipedia.org/wiki/Янівський_цвинтар - стаття у Вікіпедії надасть основну інформацію про Янівський цвинтар і його історичну цінність.

Створити короткий огляд про історію Янівського цвинтаря, його значення, архітектурні пам'ятки та визначні могили.

III група: «Музей пам'яток стародавнього Львова»

Використовувати наступні ресурси для пошуку інформації:

<https://m-lviv.com/> - офіційний сайт Музею історії Львова, де можна знайти відомості про експозиції, що стосуються стародавнього Львова.

<https://uk.wikipedia.org/wiki/->

Музей_пам'яток_стародавнього_Львова - стаття в Вікіпедії для загального огляду музею.

<https://lviv-online.com/> - сайт, який надає інтерфейс для туристів, включаючи музеї та історичні пам'ятки Львова.

Огляд музею, визначення значення музейних колекцій, його роль у збереженні культурної спадщини міста.

IV група: «Парк ім. 700-річчя Львова»

Для дослідження теми варто використовувати такі ресурси:

<https://www.lviv.travel/> - офіційний сайт туристичної інформації, який надає відомості про парк.

<https://lviv-online.com/> - сайт, який включає розділ про парк і його особливості.

https://uk.wikipedia.org/wiki/Парк_ім._700-річчя_Львова — стаття на Вікіпедії, яка дає загальну інформацію про парк, його історію та значення.

Зібрати матеріали для опису парку, визначити, які рослини і тварини ростуть в цьому місці, а також які історичні події відбувалися на території парку.

Використовуючи ці інтернет-ресурси, кожна група має підготувати звіт, в якому буде коротко описано історичне та природниче значення відповідного об'єкта, його вплив на розвиток Львова.

Під час екскурсії учні не лише досліджують історичні та культурні об'єкти, але й вивчають природничі об'єкти та природні угруповання, аналізуючи різноманітність флори та фауни в цих місцях. Учні збирають дані про екологічний стан території, види рослин і тварин, які населяють ці природні зони. Всі зібрані матеріали будуть використані для подальшої роботи над проектом. Після екскурсії групи презентують результати своїх досліджень перед класом, використовуючи зібрані матеріали для створення візуальної карти або презентації. Це заняття допоможе учням краще зрозуміти місцеву природу, активізує їхню пізнавальну діяльність і сприятиме формуванню екологічної свідомості.

Наступним завданням може бути аналіз природних ресурсів місцевості. Це завдання має на меті розвинути вміння учнів аналізувати природні ресурси та їх значення для економіки регіону. Учням пропонується вивчити основні ресурси, які є у їхньому регіоні: лісові, водні, мінеральні ресурси тощо. Вони повинні описати, як ці ресурси використовуються в економіці, зокрема в сільському господарстві та промисловості. Окрім цього, учні оцінюють, які екологічні проблеми виникають через видобуток і використання цих ресурсів, та пропонують можливі шляхи збереження природи.

Для перевірки знань учнів можна організувати тест з географії «Природа і населення мого краю». Тест складається з різних типів завдань, включаючи питання на множинний вибір, де учні мають вибрати правильну відповідь на питання, що стосуються природних умов і їх впливу на розташування населення в їхньому регіоні. Наприклад, учні повинні визначити, які природні умови визначають розташування основних населених пунктів їхнього краю. Крім того, можна додати завдання на відповідність, де учні співвідносять природні зони з характерними видами діяльності, що в них розвиваються. Останнім етапом тесту можуть бути короткі питання, що передбачають пояснення, як зміна кліматичних умов може вплинути на економіку та побут жителів їхнього регіону.

Для поглиблення знань учнів про клімат їхнього рідного краю можна організувати дослідження місцевої кліматичної зони. Це завдання дозволяє учням зібрати дані про кліматичні умови їхнього регіону, такі як температура, опади, вітрові режими, а також оцінити вплив цих умов на сільське господарство та інші галузі економіки. На основі зібраних даних учні повинні створити кліматограму свого регіону та порівняти її з іншими регіонами. Після цього вони роблять висновки про вплив кліматичних умов на економічну діяльність у їхній місцевості.

Екологічний моніторинг є ще однією важливою частиною практичної роботи гуртка. Учні проводять моніторинг екологічного стану найближчих природних об'єктів, таких як ліс, річки, парки тощо. Завдання полягає в оцінці стану води, повітря, флори та фауни, визначенні наявності забруднень і оцінці екологічних проблем. Учні повинні підготувати звіт про результати моніторингу та запропонувати заходи для поліпшення екологічної ситуації в їхній місцевості. Можна провести «круглий стіл», дискусію.

Важливою частиною практичної роботи є картографічне дослідження. Учням пропонується створити карту природних ресурсів свого краю, на якій будуть позначені родовища мінералів, водні ресурси, лісові масиви, а також важливі природні об'єкти. Для цього учні можуть використовувати як традиційні методи (ручне креслення карт), так і картографічні програми. Після створення карти вони повинні пояснити важливість кожного з ресурсів для економіки і екології місцевості.

Завдяки таким практичним завданням, учні не лише поглиблюють свої знання з географії, але й розвивають навички критичного мислення, дослідницької роботи та роботи в команді.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження було розроблено методичні рекомендації щодо організації краєзнавчого гуртка як ефективного засобу формування географічних компетентностей учнів загальноосвітньої школи. Виявлено, що краєзнавство є важливим інструментом для поглибленого вивчення географії, оскільки дозволяє учням не лише здобути теоретичні знання, а й активно застосовувати їх у реальних умовах. Це сприяє розвитку критичного мислення, аналітичних здібностей та практичних навичок у сфері географії.

Процес формування географічних компетентностей через краєзнавчі гуртки є надзвичайно важливим, оскільки допомагає учням побачити зв'язок між географічними, соціальними та економічними процесами, що відбуваються в їхньому рідному краї. Вивчення географії через призму рідного краю дозволяє учням глибше розуміти навколишній світ і його зміни, а також розвивати здатність до адаптації в умовах сучасних глобальних викликів, таких як зміна клімату, ресурсощадність і міграційні процеси.

Особливо важливим є впровадження краєзнавчих гуртків у навчальний процес. Вони дозволяють не лише поглибити теоретичні знання учнів, а й розвивати їхні практичні навички. Завдяки цьому учні здобувають досвід, який важко отримати на звичайних уроках, що є основою для формування всебічно розвиненої особистості, готової до зустрічі з сучасними глобальними викликами.

В рамках дослідження було розроблено програму та методичні матеріали для краєзнавчого гуртка, що орієнтовані на формування географічних компетентностей учнів основної школи. Практична частина роботи, включаючи приклади конкретних занять, дозволяє педагогам застосовувати розроблений план та рекомендації у процесі позакласної діяльності.

Систематичне впровадження краєзнавчого гуртка з чітко розробленою навчально-методичною програмою сприяє більш результативному формуванню географічних компетентностей учнів та значно підвищує їхній інтерес до географії. Таким чином, краєзнавчі гуртки є важливим елементом у системі сучасної освіти, що сприяє розвитку учнів як активних громадян, здатних застосовувати отримані знання для вирішення реальних проблем їхнього рідного краю та глобальних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Білик, О. М. Краєзнавство в контексті формування ключових компетентностей школярів. Тернопіль : ТНПУ, 2020.
2. Буринська, Н. В. Шкільне краєзнавство в сучасній освіті: методичні та організаційні засади. Харків : Основа, 2019.
3. Вішнікіна Л.П. Структура предметної географічної компетентності учнів (рекомендації для вчителів географії). Л.П. Вішнікіна, О.М. Топузов. Українська професійна освіта: науковий журнал. Полтав. нац. пед. ун-т ім. В.Г. Короленка. Полтава, 2017. Т. 1. С. 103-112.
4. Державна національна програма «Освіта (Україна XXI століття)».- Київ: Райдуга, 1994., ст. 15-17.
5. Державний стандарт базової середньої освіти. (2020). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyizagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
6. Заставецька Л. Б. Організація краєзнавчо-туристичної роботи в школі: курс лекцій. Тернопіль: Видавничий центр ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2011. 104 с.
7. Концепція НУШ URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkolacompressed.pdf>
8. Корецька, О. М. «Краєзнавчий підхід до формування географічних компетентностей учнів у процесі шкільної освіти». Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія, 2021, Вип. 3, с. 45–52.
9. Корнєєв О. В. Методика шкільного географічного краєзнавства. Харків : Вид. група «Основа», 2007. 144 с.
10. Костриця М. Ю. Українське географічне краєзнавство: теорія, історія, постаті, практика. Житомир : Косенко, 2006. 443 с.
11. Лазарєва, Н. П. «Організація шкільного краєзнавчого гуртка: від теорії до практики». Педагогічний дискурс, 2020, Вип. 29, с. 76–82.

- 12.Мариняк Я.О. Географічне краєзнавство та методика його викладання. Навч. методичний посібник. Тернопіль: Видавничий центр ТДПУ імені Володимира Гнатюка, 2003. 64 с.
- 13.Міщенко, О. І. «Дослідницька діяльність учнів основної школи на прикладі краєзнавчих проєктів». Український педагогічний журнал, 2019, № 2, с. 62–69.
- 14.Модельна навчальна програма з географії 6-9 клас. Запотоцький С. П. та ін. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.59.klas.NUSHpoetap.z.2022/Prirod.osv.galuz/Neohrafiya/Neohrafiya.6-9%20kl.Zapototskyu.ta.in.06.05.22>.
- 15.Морозов С. М., Шкарапута Л. М. Словник іншомовних слів. — К.: Наукова думка, 2000. 680 с. (Словники України).
- 16.Навчальна програма з географії. Доступно за посиланням: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami>.
- 17.Назаренко Т. Формування в учнів екологічної компетентності на уроках географії. Український педагогічний журнал, (1), 201759-65. Доступно за посиланням: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/518>.
- 18.Науменко С.А. Технології оцінки географічної компетентності учнів початкової та старшої школи (результати опитування вчителів) / С.О. Науменко // Педагогічні науки: Теорія, історія, інноваційні технології. 2013. № 5 (31). С. 153-162.
- 19.Овчарук О.В. Компетентність як ключ до оновлення змісту освіти: Стратегія реформування освіти в Україні (Рекомендації з освітньої політики). Київ, 2003. № 1. С. 13-43.

- 20.Овчарук, О. В. «Компетентнісний підхід у шкільній географії: сучасні виклики та перспективи впровадження». Педагогіка і психологія професійної освіти, 2021, № 4, с. 28–34.
- 21.Олішевська Ю.А. Шкільне географічне краєзнавство. Навчальний посібник. К.: «ФО-П Кравченко», 2020. 175 с.
- 22.Плаксієнко, В. Л. «Формування географічних компетентностей учнів основної школи засобами регіонального краєзнавства». Географія та економіка в рідній школі, 2020, № 12, с. 2–7.
- 23.Самойленко В.М. Навчання географії. Понятійно-термінологічний словник. К., Ніка-Центр,2015
- 24.Юрченко С. Формування географічної компетентності школярів через призму змістового компонента підручників географії для СЗО України (2008-2017). С. 33-35.
- 25.Яцик Т.О., Степанюк В.В. Словник коротких термінів з педагогіки. Луцький фаховий педагогічний коледж КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради. Луцьк: ФОП Мажула Ю.М., 2022. 50 с.

ДОДАТКИ

ЕКСКУРСІЯ

ТЕМА.

ПРОСТІР ДОЗВІЛЛЯ ШЕВЧЕНКІВСЬКОГО РАЙОНУ

МЕТА:

освітня: поглибити знання учнів про об'єкти природи своєї місцевості та історичні пам'ятки міста Львів

розвиваюча: розвивати спостережливість, вміння бачити практичне призначення об'єктів природи; формувати почуття господаря свого краю;

розвивати творчі і інтелектуальні здібності у різних видах музейної діяльності;

виховна: виховувати бажання охороняти і примножувати багатства рідної природи;

виховувати особистість, яка вміє аналізувати навколишню дійсність, помічати незвичайне у звичайному, яка усвідомлює своє місце в історично-культурних процесах;

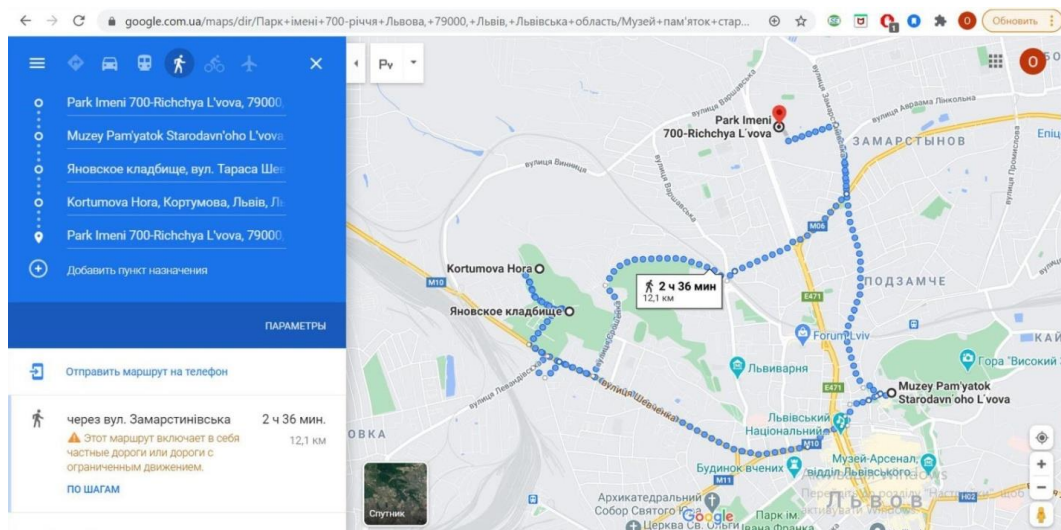
виховувати патріотичні почуття через вивчення вітчизняної історії та культури

ТИП ЗАНЯТТЯ: урок-екскурсія

ФОРМА ПРОВЕДЕННЯ: екскурсія

Хід екскурсії

Для проведення цього заняття клас було об'єднано в чотири групи по 6-7 чоловік, вони отримали випереджальні завдання : I група: «Парк «Кортумова гора», II група Янівський цвинтар, III група Музей пам'яток стародавнього Львова; IV група: парк ім. 700 – річчя Львова.

ЗУПИНКА 1

ВУЛ. ЄРОШЕНКА — ПАРК «КОРТУМОВА ГОРА»

Парк «Кортумова гора» розташований на північному заході Львова, на схилах однойменної гори, що є частиною височин Розточчя. Ця місцевість відома ще з кінця XVIII століття і в історії міста закріпилася топонімом «Кортумівка». Назва походить від імені губернаторського радника Ернста фон Кортума, який володів маєтком на цих землях. Після його смерті в 1811 році територія перейшла у власність військових, які організували тут стрільницю.

РОЗТАШУВАННЯ

Парк «Кортумова гора» знаходиться в північно-західній частині Львова, на схилах гори, що має максимальну висоту 379 м над рівнем моря. Кортумова гора є частиною височин Розточчя, що простягаються на північний захід від Гицлевої гори. Долина річки Полтви відділяє Кортумову гору від найвищої точки Львова — Замкової гори, а Кортумівка позначає західну межу цього долинного простору.

Схили Кортумової гори стрімко піднімаються з північного сходу, де знаходиться вулиця Винниця. На заході гора має круті урвища над Татарбунарською, а південний схил плавно піднімається від Янівського цвинтаря.

ПАРКОВА ЗОНА

Південно-східна частина парку розташована серед глибоких ярів. Вигин вулиці Купчинського, що проходить через територію парку і виконує роль головної алеї, ідеально відображає контури місцевості. Від цієї алеї відходять нерегулярні стежки, що розширюють можливості для прогулянок і досліджень.

Центральна частина парку розташована на плато, де зараз знаходиться спортивна стрільниця. Площа парку, згідно з даними на інформаційних таблицях при вході, складає 63 га. Парк є унікальним місцем для вивчення викопної флори, що має велике значення для розуміння геологічної історії центральної частини Європи.

Зелена зона Кортумівки складається з проріджених насаджень клена, ясена, берези, вільхи чорної, каштана, сосни та інших дерев. Раніше в підліску можна було зустріти вічнозелений самшит і рододендрон, що додавало парку особливої природної краси та різноманіття. Парк розміщений на північному заході Львова, на схилах однойменної гори що є частиною тракту височин Розточчя. Ще з кінця XVIII ст. за ним закріпився історичний топонім «Кортумівка». Назва походить від імені губернаторського радника Ернста фон Кортума, який мав у цьому місці маєток. Після його смерті (1811) територія перейшла у власність військових, які влаштували тут стрільницю.

ІСТОРІЯ

Серед історичних садів і парків Львова, які мають давню історію, на особливу увагу заслуговує зелена зона на схилах розлогого пагорба в колишньому північно-західному передмісті міста — гора Кортума. Топоніми «Кортумова гора» та «Кортумівка» походять від імені губернаторського радника Ернста фон Кортума, який був референтом університетських справ і директором галицьких салін. Він також був членом місцевої масонської ложі та автором твору *Magna charta von Galizien* (1790). Власне, він мав у цьому місці свій маєток. У приватному

парку Кортума знаходився гробівець його жінки, Фридеріки, тому фільварок отримав також назву «Фридрихівка».

За свідченням Францішка Яворського (Jaworski), Кортумівка була справжньою панською оселею з добре утриманим палацом, що мав мансардний дах і був прикрашений цитатою з Горація на фронтоні. Палац оточували муровані господарські будинки, а перед ним розкидався фруктовий сад, прогулянкова зона, оранжерея та будиночок для садівника. Експериментуючи із садівництвом, Кортум особисто доглядав за своїм садом і довів його до такого стану, що після його смерті нарахували 2233 плодових дерева. До фільварку також належали кілька моргів поля, які обробляли панщинні селяни. На самій вершині пагорба стояла альтанка, звідки «гофрат» міг споглядати вид на місто і на гробівець своєї дружини, оточений соснами, березами та плакучими вербами.

Отже, Кортумівка стала прикладом «сентиментального» парку доби романтизму. Після смерті Кортума в 1811 році територія перейшла у власність військових, які влаштували на її місці стрільницю. Упродовж XIX століття біля південної межі парку почав розростатися Янівський цвинтар. З прокладенням залізничної траси в 1860-х роках Кортумівка змінила свій вигляд через будівництво нового транспортного шляху.

Наприкінці століття на території Фридрихівки була збудована велика фабрика будівельної кераміки, заснована Іваном Левинським та Олександром Домашевичем. Незважаючи на ці зміни, «гайок Кортума» залишався популярним місцем для відпочинку та пікніків. У XX столітті тут навіть функціонувала дослідна станція інституту садівництва. Однак, в роки Другої світової війни, під час німецької окупації, парк зазнав значних руйнувань, а на схилах гори був розташований Янівський концентраційний табір. У наші дні частину цієї території займає пенітенціарний заклад.

Персоналії

- **Іван Левинський** – Один з найвідоміших архітекторів Габсбурзького Львова, підприємець, один з найбільших роботодавців свого часу у місті. Його фірма була причетна до незліченних будівництв і реконструкцій по всьому Львову та краї. Викладач Вищої технічної школи, активний громадський діяч пов'язаний із українським народовецьким рухом. Тут на території історичної Фридрихівки розмістився фабричний комплекс Левинського та Домашевича у кінці XIX ст.

Олександр Домашевич (*Aleksander Domaszewicz*) — підприємець.
Квінт Горацій Флакк (*Quintus Horatius Flaccus*) — римський поет.
Ернст фон Кортум (*Ernst von Kortum*) — урядник, власник маєтку і парку.

Фридеріка фон Кортум (*Friderike von Kortum*) — власниця маєтку і парку.

Іван Левинський (*Jan Lewiński*) — архітектор, підприємець.

Францішек Яворський (*Franciszek Jaworski*) — історик [2]

Завдання для дослідження

Дослідження Зберіть зразки гірських порід, що зустрічаються

Під час екскурсії ви можете знайти багато гірських порід (пісок, глина, гравій, граніт, вапняк та ін.). Зберіть їх зразки у мішечки, куди також покладіть етикетку на аркуші папері. На етикетці вкажіть:

- а) назву зразка,
- б) де знайдено,
- в) ким знайдено,
- г) дату знахідки.

Після екскурсії складіть колекцію гірських порід.

Дослідіть і опишіть гору

В описі вкажіть:

- 1. Назва гори..
- 2. Місце знаходження гори.

3. Відносну висоту гори.
4. Поверхневу температуру ґрунту північного і південного схилів.
5. Чим відрізняється рослинність її північного схилу від південного?
6. Який схил більш пологий? Який більше крутий?
7. Як утворився ця гора? Чи зорані її схили?

ЗУПИНКА 2

ВУЛ. ШЕВЧЕНКА – ЯНІВСЬКИЙ ЦВИНТАР

Янівський цвинтар був заснований у 1883 році і розташований при вулиці Т. Шевченка. На сьогодні його площа становить близько 38 га, а на 68 полях поховано понад 200 тисяч осіб. Цвинтар славиться численними гробівцями, які мають високу мистецьку цінність, а також цивільними та військовими похованнями, що належать до часів Першої та Другої світових воєн, зокрема стрільців Української Галицької Армії (УГА), польських військових, гітлерівців і жертв Янівського концтабору (1941–1943 рр.). У 1962 році до Янівського цвинтаря була приєднана територія єврейського кладовища, заснованого ще в 1855 році. З 1980-х років Янівський цвинтар був закритий для нових поховань через відсутність вільних місць.

Історія

Цвинтар був закладений у 1883 році для потреб західної частини Львова, і спочатку тут ховали померлих із закладів судової медицини та убогих з львівських шпиталів. На 1937 рік цвинтар складався з 54 полів, поділених алеями та стежками, що перетиналися під прямими кутами. На той час тут було поховано 115 тисяч осіб.

У 1962 році, після розпуску єврейської громади, до цвинтаря було приєднано єврейське кладовище, розташоване поряд і відкрите ще у 1855 році. В 1980-х роках цвинтар офіційно закрили через брак місць для нових

поховань. Поховання проводяться тільки за спеціальним дозволом або для родинних гробівців.

Нині площа Янівського кладовища сягає біля 38 га, на його 68 полях поховано понад 200 тис. осіб. На цвинтарі розміщені численні військові та цивільні поховання з Першої та Другої світових воєн. До Першої світової війни на Янівському кладовищі були спеціально виділені місця для військових поховань. Поля №42, 43 були призначені для військовослужбовців львівського гарнізону. На полі №42 поховані жертви Першої світової війни, Польсько-української війни 1918–1919 рр. та Польсько-більшовицької війни 1920 р. Тут були поховані 226 солдат Першої кінної армії, які загинули під час наступу Будьонного на Львів, були також поховання солдат армій Денікіна, Врангеля, Балаховича, що померли на еміграції у Львові. На перехресті головної алеї цвинтаря, між полями №13, 14, 31, 16 розміщена могила римо-католицького архієпископа Юзефа Більчевського (†1923, беатифікований Папою Римським Іваном Павлом II у 2001 р.), який велів поховати себе тут для того, щоб привернути увагу львів'ян до нового цвинтаря. На полях №38, 38а розміщений військовий меморіал стрільців УГА, які загинули під час листопадових боїв за Львів у 1918 р. та в наступні роки під час українсько-польської війни. Тут поховані також стрільці, які були інтерновані та померли від ран і пошестей у польських тюрмах у 1919–1920 рр. У 1971 р. меморіал знищила бульдозерами радянська влада, а у 1997–1999 р. він був відновлений. Поряд із меморіалом також були поховані командувач УГА Мирон Тарнавський (†1938) та прем'єр-міністр ЗУНР Кость Левицький (†1941). У 1994 р. поруч із відновленою могилою Мирона Тарнавського перепоховали Василя Беня (†1941), підполковника армії УНР, ад'ютанта Симона Петлюри, який був замордований більшовиками в тюрмі “на Лонцького” (тепер вул. Бандери, 1). На прилеглому 39-му полі похований Бронислав Янів (†1931), на 20-му – Михайло Пересада-Суходольський (†1938), генерал УНР, генерал-хорунжий Армії УНР, член

комісії утворення військових шкіл та академій УНР. На полі №37 був розміщений невеликий польський військовий меморіал з 1918 р. Він, як і меморіал стрільців УГА, був знищений на поч. 1970-х, а його територію віддали під нові цивільні поховання. Сьогодні тут стоїть польовий пам'ятник-вівтар у вигляді високого хреста з чорного мармуру, який вкомпоновано в бетонну стелу. Поруч збереглося декілька військових могил. На початку цвинтаря, ліворуч від головної алеї, розташоване поховання жертв квітневих подій 1936 р. Тоді під час заворушень безробітних був убитий польською поліцією Владислав Козак (†1936). Його похорон вилився в антиурядову демонстрацію, під час якої поліцією було вбито ще 48 демонстрантів. Меморіал загиблих впорядковано у 1956 р. Над цим пантеоном, на 13-му полі, в родинному гробівці похований відомий львівський арх. Мар'ян Нікодемович (†1952). Ліворуч від поховань демонстрантів – могила Нафталі Ботвіна (†1925), підпільника, який був страчений польською владою за вбивство поліцейського агента. Протягом 1941–1944 рр. частину цвинтаря, що прилягає до вул. Т. Шевченка, використовували для поховань солдат гітлерівської армії. У 1941 р. тут було закладено окреме кладовище для словаків, яке також знищили у 1970-х рр. До наших днів від нього збереглася лише стела з напівзатертим написом. У перші дні Другої світової війни відбувалися масові вбивства у львівських тюрмах. На Янівському цвинтарі біля поля №55 є братська могила “Три хрести” – невідомих жертв тюрми “Бригідки”. Поруч у 1990 р. встановлено стилізований під березу пам'ятний хрест жертвам терору НКВС, які загинули у червні 1941 р. На території Янівського цвинтаря під час Другої світової війни відбувалися масові розстріли. 25 листопада 1942 року через вбивство українськими підпільниками гестапівського генерала тут було страчено 28 українських в'язнів, серед яких був також Андрій П'ясецький – визначний вчений, викладач Львівської політехніки, член Українського Державного Правління. Братська могила жертв гестапо, яку неодноразово нищили в

радянський період, була відновлена у 1990 р. Студентським братством Львівської політехніки. Вище 37 поля розміщена пам'ятна могила Голокосту з написом “Здесь похоронены советские граждане жертвы фашистских злодеяний во Львове 1941–1943”. Про дату ліквідації Янівського концтабору свідчить лише дата “1943”. На західній околиці цвинтаря, вже за межами поля №53, розташовані поховання німецьких військовополонених, які перебували у Львові у 1945–1949 рр. Тут збереглися номерні могили. На полі №40 поховані ченці студитського уставу. Зокрема, архімандрит ордену Владика Никонор (†1982) та отець Йосиф Кладочний (†1994), опікун українських політичних в'язнів і багаторічний в'язень ГУЛАГу.

Архітектура

Янівський цвинтар, у порівнянні з Личаківським, має значно менше мистецьких пам'яток. На цьому кладовищі домінують монументальні родинні гробівці, що не мають складних скульптурних елементів. Однак серед них є і винятки. Одним із таких є розташований на полі №31 гробівець родини Дзенцеловських, прикрашений барельєфом “Шлях у вічність”, виконаним скульптором Теобальдом Оркасевичем, який має високу мистецьку цінність.

Основні пам'ятки цвинтаря знаходяться в його східній частині, де розташовані перші за нумерацією поля, а також вздовж центральної алеї. Північно-західна частина цвинтаря та територія біля головного входу є більш давнього походження.

Найстарішою пам'яткою Янівського цвинтаря є гробівець родини Маханів, де похований лікар Ян Махан (†1815). Він був перенесений сюди на початку ХХ століття з Городоцького цвинтаря після його ліквідації. Цей пам'ятник, що включає фігуру плакальниці, виконаний у стилі ампір і, ймовірно, створений відомим скульптором Антоном Шімзером (Schimser) у 1820-х роках.

Особливу увагу привертають родинні гробівці, прикрашені орнаментами в стилі Ар Деко. Вони були виготовлені в каменярських майстернях таких видатних майстрів, як Владислав Кожевнич, Казімеж Крулік, Людвік Макольондра, Александер Загурський, Александер Круль, Генрик-Кароль Пер'є та інших. Яскравим прикладом є надгробок Романа (†1928) та Броніслави Калецьких, розташований на полі №9. Він прикрашений барельєфом із жіночою фігурою з факелом у руках.

Наприкінці 1930-х років, поряд з головним входом на цвинтар, була встановлена колона-капличка, яка отримала назву “Ліхтар померлих”. Вона походить із XVII століття, а проект її встановлення був виконаний архітектором Антоні Лобосом у 1938 році.

Військовий меморіал стрільців Української Галицької Армії, розташований на полях №38 і 38а, був виконаний за проектом архітектора Євгена Нагірного. Меморіал було впорядковано за участю інженірної кооперативи під керівництвом Андрія П'ясецького. У 1971 році радянська влада знищила меморіал за допомогою бульдозерів, однак у 1997–1999 роках він був відновлений за проектом інституту «Укрзахідпроектреставрація».

На полі №37 розташований пам'ятник польським військовим, що був знищений на початку 1970-х років. Наразі тут стоїть польовий пам'ятник у вигляді високого хреста з чорного мармуру, вбудованого в бетонну стелу.

На території Янівського цвинтаря розташовані численні пам'ятки, що увічнюють жертв політичних репресій та терору. Зокрема, біля поля №55 знаходиться братська могила “Три хрести” — це могила невідомих жертв львівської тюрми “Бригідки”. Поруч у 1990 році був встановлений пам'ятний хрест, стилізований під березу, для вшанування жертв терору НКВС, загиблих у червні 1941 року. Також на цвинтарі знаходиться пам'ятник жертвам Голокосту, що було встановлено вище 37-го поля з

написом, що свідчить про масові вбивства, скоєні під час нацистської окупації Львова у 1941–1943 роках.

Територія цвинтаря зберігає безліч історичних пам'яток, що відображають багатогранну та трагічну історію Львова та його мешканців.

ЗУПИНКА 3

МУЗЕЙ ПАМ'ЯТОК СТАРОДАВНЬОГО ЛЬВОВА

Ідея Показати історію славного міста Львова у період з IX до XVIII століття. В експозиціях музею висвітлити політичне, духовне та культурне життя міста у складі різних держав. Продемонструвати, як люди різних національностей, що жили у Львові в той час, розбудовували місто, творили його славу та міжнародний імідж.

Об'єднання Об'єднання львів'ян навколо історії міста Львова як перлини Європи та культурно-історичної столиці України.

Імідж Зростання іміджу міста Львова на прикладах життя й боротьби славетних історичних постатей – героїв минулого.

Виховання Виховання українців на історії, пам'ятках національно-культурної спадщини, вікових народних традиціях.

Історія

Увічнення пам'яті видатних історичних постатей українського народу, а також діячів науки та культури займає важливе місце в культурній спадщині Львова. Експозиції детально відтворюють життя і діяльність осіб, які залишили значний слід в історії міста з 1256 до 1772 року. Через короткі, але змістовні біографії, висвітлюється внесок відомих львів'ян та тих, хто суттєво вплинув на розвиток міста від його заснування у XIII столітті до кінця XVIII століття.

Особливу увагу приділено тому, як на формування та розвиток Львова впливали представники різних національних громад — польської, вірменської, єврейської, німецької, австрійської, угорської, чеської та

інших, що стали важливою частиною культурної та соціальної тканини міста.

У 11-ти експозиціях на 600 кв. м. за допомогою інформаційних стін, схем, текстів, іконографіки, тачскрінів, моніторів, а головне, фігур історичних постатей відтворена історія стародавнього Львова.

ЗУПИНКА 4

ПАРК ім.700-РІЧЧЯ ЛЬВОВА

Парк, закладений у 1956 році на торфовищах лівобережної заплави річки Полтви, був створений у рік святкування ювілею міста. Спочатку парк розташовувався на великих територіях між вулицями Замарстинівською та Варшавською, в районі, що на той час був малозаселений. Незважаючи на складні ґрунтові та гідрологічні умови, парк із відкритими просторами отримав назву «лугопарк». Лише третина території була вкритою деревами та чагарниками, а основною рослинністю були луки. Початково територія парку включала невеликий лісовий масив (дуб, береза, вільха) та розлогий луг. У середині 1970-х років через лугову частину було прокладено нове продовження проспекту Чорновола, що суттєво скоротило розмір парку до 22,5 га.

Сучасний стан

Сьогодні на території парку ростуть різноманітні деревні види, серед яких ялина, клен гостролистий, клен сріблястий, каштан, ясен, тополя та інші. Серед чагарників переважають вологолюбні види, такі як калина, свидина, сніжноягідник, рокитник, верба козяча.

У період з 2016 по 2018 рік була проведена масштабна реконструкція парку, під час якої було прокладено розгалужену мережу доріжок і стежок, упорядковано зелені насадження, облаштовано головний вхід та встановлено освітлення доріжок.

Парк імені 700-річчя Львова є унікальним болотним ландшафтом і останнім природним фрагментом заплави річки Полтви на території Львова.

Дослідження: дослідіть і опишіть парк

В описі вкажіть:

1. Місце знаходження парку.
2. Назву парку.
3. Визначте площу, що її займає парк.
4. Чи протікає парком струмок? Чи є озеро, заплава?
5. Стан заплави (розорана, заболочена, вкрита лісом).
6. Як використовують річку місцеві жителі у господарства? Як використовують заплаву?
7. Які породи дерев переважають у лісі? Як можна назвати досліджуваний парк: хвойний, мішаний чи листяний? Чи є в парку трав'яний покрив?
8. Визначте приблизно вік дерев (по спилянному дереву), бонітет дерев.
9. Тваринний світ парку. Запишіть, що побачили самі і про що довідались?
10. Чи ростуть в лісі рослини і мешкають тварини, які занесено до Червоної книги?
11. Як використовують ліс місцеві жителі? (Місце відпочинку,).

ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ ЕКСКУРСІЇ.

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- Завершити й оформити матеріали дослідження

Список літератури:

1. Іваночко Уляна, Ковальчук Христина, Максим'юк Тетяна, Петришин Галина, «Архітектура кінця XVIII – першої половини

- XIX ст.», Архітектура Львова: Час і стилі XIII – XXI ст., ред. Ю. Бірюльов (Львів: Центр Європи, 2008), 170–237.
2. Жук Ігор, Львів Левинського: місто і будівничий (Київ: Грані-Т, 2010).
 3. <https://tvoemisto.tv/media/longread/lviv-lakes/>